

Z D A N I E

M A W R Y C E G O F R A N C I S Z K A

K A R P I A

POSŁA z XIĘSTWA ZMUDZKIEGO
NA SESSYI PROWINCYONALNEJ LITEWSKIEJ.

Do Projektu Sadu Skarbowego Litewskiego, Dnia 3. Grudnia 1791

O T W O R Z O N E .

JASNIE OSWIECENI!
JASNIE WIELMOZNI!

Gdy Prześwietna Prowincya Litewska Aktem połączenia Skar-
bów Obojga Narodów, warowała dla siebie Sądownictwo oddziel-
ne od Składu Kommissyi Skarbowey, iak dotąd było, i dziś ie-
szcze dla Obywatelów Koronnych została, i toż Sądownictwo w
Prowincyi swoiey trwające mieć chciała; rozumiem Ja, i z Was
każdy JJOO. JJWW. tak pewnie rozumie, iż to uczyniła, w
nigdy dość niewychwalonym zamiarze zbliżenia i oddania Spra-
wiedliwości wszelkiego Stanu, Powołania i Miałtku teyże Pro-
wincyi Obywatelom.

Nieszło Jey zaiste, o płonny zażyczyt i Prerogatywę, ia-
kieby na nią z tego spłynąć mogły, że Sąd i Sądownictwo, u
siebie tylko mieć będzie: szło zaś o to właśnie, iżby ie dono-
sne i każdego tey rozległej Prowincyi członka przystosowane

A

niała

XVIII. 2. 395.

<http://rcin.org.pl>

miała potrzebie — Chciała, aby predkię, łatwą, a więc niekosztownę Sprawiedliwości u siebie wymiarem, równie bogatego i przemożnego, iak ubogiego i słabego Obywatela, Kupca, Przychodnia, i tubylca zabezpieczyła własność, od napaści, przemocy, chciwości, i Pieni, tych wszystkich, którzy w tych niespołecznych sposobach wzbogacenia i wzrostu swego zakładają nadzieie — Wiedziała, że pod zaszczytem zawzię, i z bliską czuwającą Sądowości, handel i bogactwa Kraiowe, prędki, a spokojny wzrost biorą: i że ten handel, nie tak na wielości, i drogosci Towarów, iako raczey na częstym, a bezpiecznym małych, lecz koniecznie potrzebnych zamian obrocie, istotnie się zasadza; a tym samym, że ułatwienie i protekcyja onego przez wymierzanie skuteczney i każdo-chwilney Sprawiedliwości, naycelniey żądanym Sądownictwa dogodzi warunkom.

A tu już Prześwietna Prowincyo, racz własną sobie mądrością, baczną swoje zwrócić uwagę, na Projekt Sądu Skarbowego od Deputacyi, do ułożenia onego przez Was użytey, przyńsiony, jeżeli i twoim tak świętym chęciom, i jedynym Dobra Publicznego, i osobistej własności zabezpieczenia odpowiada widokom!

Stanowi Sąd jeden z kilku tu obrać się mających Osób złożony: Osadza go w środkowem którymś Prowincyi Mieście. Czyni go Sądem pierwszey i ostatney Instancyi, czyli Sądem jedynym = Półroczny mu tylko do wymierzenia Sprawiedliwości zakryśla przeciąg = Chce go mieć na Seymie za swe odpowiedzialnym wyroki.

Jleż to niepolitycznych i wolnego Rządu Prawidłom przeciwnych? Jle kosztu pomnażających, a w niepewność, i zamęt Obywatelskie rzucających majątki? Jle to pieni, zdzierstwu, i bezkarności sprzyjaznych. ten jeden Projekt w sobie niezebrał
Sąd

Sąd Skarbowy, albo raczey handlowy, zajmuie Sądownictwem swoiém większą część bez mała własności Obywatelskich. Wyjąwszy życia, honoru, i ziemi, wszystko się Jego podaje władzy = Wszystkie użytki ziemie, prace, i przemyśłu, na sprzedaż, pokup, lub jakakolwiek zamianę w Kraiu, i za Granicę przeznaczone = Wszystkie Kapitały, Kontrakta, i Umowy z Handlu wynikające, lub w zamiarze onego obrócone = Wszystkie zyki pod imieniem *fisci* rozumiane, do Sądu Skarbowego należeć mają = Mali tedy bydź ten Sąd, przez kogo innego obierany, iak przez tych, o czyią w nim rzecz i własność idzie? Uchybim wielkiej wolnych Narodów maxymy, ubliżym owszem samey wolności, której wybieranie Sądowniczych Magistratur, właściwym jest przymiotem, zwrócim, a przynajmniej zbliżym ono do Prerogatyw Tronu, do którego w czasach samowładztwa Polskiego ze strachem Narodu należało, a które, szczęśliwa Przodków naszych zręczność umiejących czuć istotne wolności zaszczyty, i Prawa, do prawdziwego źródła, to jest: do Narodu, cofnąć potrafiła; Pójdziem nawet w brew świeżey Konstytucyi Rządowej, obieralność wszelkiego Sądownictwa Narodowi warującej, a przez Naród, nie Prowincjonalne Sefsy, nie Seym nawet, iak Seymowi Popularyści mniemają, lecz Obywatelów na Seymiki zgromadzonych rozumiejącej: gdy Osoby, Sąd tak wielkowny, tak wielką, bo nayznaczniejszą część własności Obywatelskich zagarniający, składający, Obywatelom ztąd nasyłać będziemy.

Lepiej bezmała Oycowie Nasi, czego wżyskich nas tu przytomnych dosięga pamięć, na istotnych się Narodu, a zatym wolności, rozumieli Prawach, gdy przed ustanowieniem Komisji Skarbowey w Trybunałach, z Osób powfzechnym Prowincyi wyborem zaleconych, tam, gdzie o wszystkie Obywatelskie wła-

sności ostatni spór wiedli, tam też, w rzeczach imieniem fisci zajętych naznaczali rozprawę = Nietworzyli oni do każdego spraw rodzaju osobnego Sądu = Pogotowiu niepozwalali wyboru onego sobie wydierać, lub go sobie pod iakimkolwiek narzucać pozorem = Nieostabiali Praw i Sprawiedliwości mocy, wycięzając ich dzielność rozdrobieniem Władz Sądowniczych równy powagi, a tym samym, że pomnożonych, sobie przeciwnych, sprzecznych, że nie rzekę nieprzyiąźnych, i wzajemną ku sobie zawiścią tchnących = Przeto też pieni, i Pieniaczów, wydatków dla Kraiu i Obywatela, więc niegodziwych, lub daremnych zyków ze szkoda Jego, dla podpor, i podżegaczów pieniąctwa, niemnożyli = Prostopotę, krótkość, i prędkość, mieli na baczeniu, tak w sądowych, iako i politycznych układach: i lepiey im z tym bez wątpienia było.

Niech mi tu kto niezarzuca, że przeszła Kommissya Skarbowa Litewka, iako i teraznieysza, względem Obywatelów Koronnych, miała też sądowość sobie powierzoną, a przecie Osoby do nię zażyte, na Seymach obierane były = Powiedziałbym, że zboczność, i zły przykład, za wzór stawiane i brane bydz niepowinny, ale gotowfsza i szczególnieysza iest na to odpowiedź: tam bowiem obierano Osoby Skarbowe, nieiako Sędziów, lecz iako członki Zgromadzenia sprawczego, które zapewne przez ciało Prawodawcze, ile mu posłuszeństwo bliskie, i rachunek, od niego są należne, wyznaczone bydz może: Sądownictwo zaś przygodnie, i nieiako pobocznie do niego przywiązane było = Gdy zaś teraz toż Sądownictwo może, iako i bydz powinno, od wykonawstwa, albo raczej sprawnictwa, Kommissyi Skarbowey odłączone; gdy wchodzi w Rząd i obowiązki, oraz bierze na się iłną postać, innych sądowniczych Urzędow, niewiem, niewidzę przyczyny, dla czego by powfzechnym prawidlem,

widłem, równie iak i tam, gdzie drugie sądowne Urzędy, obierane bydz niemięło? Liczba bowiem Osób zmniejszyzona, i kosztów na utrzymanie ich oszczędnie, tudzież związek ich, i sporozumiewanie się iakieś z Kommissyą Skarbową, mniemanie potrzebne, słabe to są przyczyny, i niewarte Prawodawczey uwagi, obok wielkich i istotnych wolnego Rządu regul.

Ale, jeżeli tak Sąd obrany przewraca Republikantckiego Rządu maxymy, pogotowiu odpowiedność iego na Seymach, z utartym u nas rzeczy niemoże się ostoić biegiem = Następnością bowiem, i wynikłością takowey odpowiedności, iednoby bydz ze dwoyga powinno; albo, żeby wszystkie Sądy naywyższey Instancyi, iako to: Policyi, Afseksoryi, a nawet i Trybunałów, na Seymie się sprawiały; albo, żeby Sąd Skarbowy, równie, iak i tamte, niebył odpowiedny = Niedosć zastanowienia się nad tym, dla czego Kommissye Skarbowe, za Wyroki swoje sądowne, do odpowiedzi na Seymach z obowiązane bywały, było pewnie powodem do tak niezgodney z polityką i nie-naruszalnością ostatecznych wyroków myśli = Kommissye Skarbowe, oprócz Spraw Handlowych, i sporów z Officyantami, miały nadto moc wyroków o Summy, o Długi, o Pretensye, tak od Rzeczypospolitey do Obywatelów, iako też Obywatelów do Rzeczypospolitey, na Dobrach Jey roszczone = Miały rozsąd o Kaucye, o zmniejszenie, lub podniesienie Dochodów Kraiowych na Starostwach, Miastach, Taryffach, z różnego źródzła Podatków publicznych wynikających = Które dziś, albo iedne po wiecznym przez Prawo urzędzeniu na zawsze ustaną, albo drugie przy Kommissyi Skarbowey po dawnemu zostaną = Winna tedy była sprawę i rachunek za wyroki swoje przed Stanami, iako w rzeczach sprawę publiczną zajmujących = Lecz Sąd Skarbowy Litewski przyszłego ustanowienia, same Sprawy własności!

ności Obywatelskiéy, i iéy bezpieczeństwa, mający w rozeymie, dla czego by odpowiedzialnością na Seymach, sam tylko miał być nękanym, gdy inne Juryzdykcyje Sądowe, iako to: Policyi i Afesorsoryi, mając po więkfszey części o własność Publiczną sobie poufane sądownictwo, do téy nie są pociągnięone odpowiedzi?

Ale niech sobie ten Sąd tu obierany będzie: niech się zawsze do trwożliwéy na Seymach za swe wyroki czuie sprawoty: czyliż już przeto Twoiéy się Prześwietna Prowincyo dogodzi chęci? Chęci wielkiéy, świętéy, Obywatelskiéy, zbliżenia prędkiéy, łatwéy, i niekosztownéy dla Obywatela sprawiedliwości? Bo któż się, proszę, w tym Sądzie rozprawiać będzie? Kupiec chyba i Obywatel na tyśiącach skrzywdeni = Wierzę, niezaspia ci, i niepufzczą mimo się krzywd swoich = Wilno, Grodno, czy tam Warszawa, równie niebędą dla nich dalekie = Doydą swiego, by też dla pozyskania sprawiedliwości tyle na podróż, i Sąd utracić mieli, ile na swoiey tracili szkodie = Ale ubogi Szlachcic, ale biedny Chłopek, ale nędzny Zydek, Kupczyk drobiazgowy, Obywatel bez sposobu, Kredytu, a nade wszystko bez Protekcyi tych, którzy trafiać do ferca, i kierować umysłami tu wybranych JJWW. siedmiu Sędziów, będą mieć Prawo w codziennych a tych ustawicznych, choć małych pokrzywdeniach, które się plennym, i zawsze odradzaiącym zniwem, nieprzebrany Publickańkim Skarbem słusznie nazwać mogą, dokąd się udać mają? Wilno, Grodno, równie dla nich iak Warszawa dalekie.

Do Twoiey się Prześwietna Prowincyo wiary, do waszego JW. każdego wszczegole odwołuie doświadczenia, nakim to naypospoliciey pokrzywdenia, i naybezwstydnieyszego zysku dokonywane bywaią podstępny? z kogo się bogaci z niepoietą łatwością Celnik, Strażnik, Pisarz, Intendent, i ich przemyślu powszechny ucześnik, Super-Intendent? ubogić to, nędzny, albo miernego mienia, i znaczenia Obywatel, bywał kupem

pem i państwem tych to żarłocznych potwór = Nieślychać bardzo było o wielkich i szacownych Konfiskatach, z bogatych Kupców lub przemożnych Obywateli = Ci zawsze ile wiem, do fziłi swoiego: odbierali, niewiem iaką drogą, i iaką sprawiedliwość. Wydzierali z drapieżnych szponów obłów swoiego majątku = Lecz Szlachcie, chłopek, żydek, gdzie kto kiedy slyszał, aby mu sprawiedliwość oddana była? bo się i skarżyć gdzie nie miał — i choćby się też skarzył, nie był w możności poparcia skarg swoich = A przecie niezawże ten był winien, kto miał nieszczęście ze Skarbowym Oficjalistą mieć do rozprawy: a przecie był Sąd = Sąd Kommissyi Skarbowey = Sąd w Grodnie osadzony.

Tak jest, niemógł ten Sąd przeszło - Skarbowy, przy najlepszych chęciach by się też na nie zdobyć mógł kiedy, zabezpieczyć nieslychanym zdzierstwóm, drapieństwu i łupieństwu Oficjantów swoich, bo niepodobna było, ani Sądowi z tak daleka czuwać nad niemi, ani skrzywdzonemu, dla teyże odległości Sądu, w drobnych, lecz ustawicznie ponoszonych skarg zanosić szkodach, z których się postaremu niby z min Peruańskich, i Meksykańskich nagłe kosztownego Kruszcza dostatk, na bezdużnych zlewały Publikańdów. Toż samo będzie i teraz po ustanowieniu iedynego tylko, i gdzieś w cętrze Litwy osadzonego Sądu = Niedojdzie tam, nieprzeniknie płacz, i krzywda nędzy, raczey wstęret, wzgardę, i nowe utraty odniesie w zysku ięczące ubóstwo; samym się tylko Bogatym, albo zabiegłym, a to w znacznych, i dotykalnych krzywdach udzielać będzie zwłóczna i drogo - płatna sprawiedliwość: ale dla tych niepotrzebny był Sąd w Litwie! Ci i Warszawy sięgnąby trafili.

Cóż powiedzieć o nieprzyzwoitości, że Sąd ieden i iedyny, nieciągle, nieustawicznie, lecz z przerwą sześciu Miesięczną, ma bydź ładzony? iak byto w tym przeciągu, Handel, krzywdy, i wszelkie ustać miały spory, albo iakby na tak zwłóczną sprawiedliwość, spór wiodący, Kupcy przyjezdni, zwłaszcza czekać mogli, lub powinni byli?

Pędz-

Póđmy przynajmniey po przykłady do wszystkich Handlowych Kraiów. Bierzmy z nich to, nieco monopoliczney i Tyrańskiéy, lecz co prawdziwéy Ekonomicznéy naydziem sprzyajznego fiskalności. Same opłatne Prusy służyby nam za wzór i naukę w téy mierze mogły. Znaydzieli tam kto? aby w zdarzonym pokrzywdzeniu, Kupiec, lub Obywatel handlujący, musiał się od ostatnich granic do stołecznego, lub tam centralnego Prowincyi udawać Miasta, a nie raczéy wszędzie pod ręką, tuż na miejscu przepięstwa, gotową Sądowniczą znajduie Zwierzchność.

Za coby i u nas na zaradzenie tym zdroźnościom. = Za coby dla zapobieżenia ustawicznie ponawianym krzywdom. dla zatamowania zuchwałości grzeszenia, pewnéy bezkarności, zaufaniem ośmielonéy, i iuż w nałóg obróconéy; za coby, iednym słowem, dla zbliżenia i oddania sprawiedliwości każdemu, niepowierzyć spraw tych, które w Sądzie Skarbowym miejsce mieć mają, Sądom Ziemiańskim, lub Kommissyom Woiewódzkim, w pierwizéy Instancyi? Niechby tam wszystkie pierwiéy przezimmerane, i skróconym Processem rozsądane były, z wolną Apellacyą w Sprawach pewną wartość przenoszących. Sprawy milionowe o majątki Obywatelkie, Sądów Ziemiańskich powierzamy wyrokom, a Spraw z Officyantami, z Kupcami, mnieyszéy pospolicie wagi, lecz gorącey wymagających rozprawy, nieśmielibyśmy ich poufać rozsądowi? z kogo przecie, mniemamy, te są, i będą złożone Sądy? Ze się ich więcéy, niż Sądu z kilku tu wybranych złożonego lękamy Osób? Obywatelec to = bracia to nasi = wybor, to nasz = Nie są to nieprzyjaciele Skarbu Publicznego = Ci to są fami, którzy Część majątków swoich wraz z nami, chętnie na Dobro Kraiowe nie są w ofiarze = Ci, którym Skarb Publiczny, równie iak nam, i iak Sądowi Skarbowemu powinien bydź drogim i świętym = Którzy nietchną, iakby kto mniemał, nienawiscią tych, co się około Skarbu wieszają, iedno, że w nich uszczerbców tegoż Skarbu, i prywatnych widzą własności, a których kochać i cenić poczną, gdy przykładnym iednego i drugiego ukaraniem, do wiernego i poczcziwego powinności swych pełnienia wszystkich zwrócą = Sąd to nakoniec, pierwizéy Instancyi, Sąd, podług spodziewanego, i zdanego

danego opisu ciągly, w Osobach zmienny, a z prawego zaufania, bo cichemi kryskami wybrać się mający = A iezeliby się znalazły iakowe w przeznaczeniu tych Sądów względnie do bezpieczeństwa i całości dochodów Publicznych trudności, też fame będą w ustanowieniu Sądu iedynego Skarbowego = A iakie obmyślicie sposoby dla tego, także dla tamtych służyc będą.

Wrefzcie, JJOO. JJWW. nigdy tych prawd wielkich z Wafzych, nie raczcie składać pamięci, że wszystkie Polityczne i Skarbowe względy, powfzechney, a każdemu społeczeństwa członkowi udziałney sprawiedliwości, ustąpić powinny = Ze niema w tym społeczeństwie Dobra ogulnego, gdzie wszystkie, albo więkfsza część iego cierpi członków = Ze slowo publiczney korzyści, bywa hasłem tyranii, iest ulubionym fanowładztwa płazczukiem, pod ktòry się nayuciążliwfszy podfszywa despotyzm, iest wytartym Ministeryalnych, lub tam Sprawczych Zgromadzeń wyrazem, dla ubarwienia i upoważnienia przywłaśczeń, i nadużyciów swoich, gdzie teyże ogulności części, niedobrowolnym nakładem majątków i spokoyności swoich, one mniemane składają pożytki = Pomniycie, że niezafuie Obywatel udziału zarobku, pracy, i przemyślu swojego na ogulne dobro = Nieście chętną, daie nieskurczoną ręką, do powfzechney Składki. Lecz niechce, lecz znieść niemoże, aby mu pod tym zwodniczym Skarbu Publicznego pozorem, miał kto wydzierać mocą, podeysciem, lub iakim bądź wynalazkiem, to, czego z mocy zezwolenia, a zatym Prawa, dać nie iest obowiazanym = Brzydzi się takim dobrem powfzechnym, takim Rządem, takiemi Rządzczy, takiemi Prawy, takiemi Sądami, pod ktòremi w wieczney niepewności, w śmiertelney boiaźni, o swą własność, o swoię żyć musi spokoyność = Złorzeczyć więc za takie ustawy, zdzierstwu, prze-

B

mocy,

mocy, intrydze, albo wpływowi możnych sprzyliące wam i sobie nieprzełtannie, a lzy żalu i rozpaczy iego, życie, i zgony famych sprawców takowych Ustaw, okropnéy nabawia zgryzoty.

Niech Was iefzcze JJWW. zwyczaj, przywykłość, i że się tak nazwać ośmielę przesad; niech nawet przykład Prowincyow Koronnych, ieden Sąd Skarbowy dla siebie po dawnému zachowujących, nieuwodzą, i od wykonania zbawiennego niecdwodzą przedsięwzięcia — Własnym nauczeni doświadczeniem, gdy czas i wolność z Prawa potemu macie, użycie ich na to, abyście się zbliżyć, skrócić, i ułatwić fiskalną u siebie, i dla siebie postarali sprawiedliwość: a pewni bydź możecie, że w niezawodnych i powszechnych iey skutkach, i fami dobrych chęci, oraz mądrych widoków swoich, łodkich zakosztujecie owoców, i gyszliwe, oczy z łez dotąd płynących ocięraiący Ludzkości, ściągacie na się błogosławieństwo, i chlubną dla Was Prowincyów Koronnych zazdrością, staniecie się im godnym naśladowania wzorem. Jnaczej lękać się trzeba, aby się to na nas niesprawdziło; co Roufseau powiedział o tego-cześnych Prawodawcach: Ze cała ich umiejętność Ustaw do tych się ściąga przykazów, aby niekraść z cudzhey kieszeni, a dawać iak naywięcący Pieniędzy publicznym oszustom.

Prześwietna Prowincyo! nie duch sprzeciwieństwa, nie zapęd i zbytek miłofłki własnéy, ono wszelkiego sprzeciwieństwa źródło; ona przywara, dułzom małym, i fczegulowym własna, znaczenia swego, w wycięczaniu cudzego zdania szukajacy, lecz czysta chęć dogodzenia Obywatelom Prowincyi naszey, podała mi te uwagi, którem się a to teraz otworzyć przed Wami poważył — Ta chęć, natchnęła mi, ie zaraz, gdy z woli
Wafzey

Wafzey w poczet mających się zatrudnić Projektem Sądownictwa Skarbowego, był policzony — Przyniosłem był Projekt ogulny do tych myśli flosowny — Zamknąłem w nim Sądy pierwfzey i drugiey Instancyi, tamte w Sądach Ziemiańskich ciągle zafiadać mających, ten ieśli w nieodnowionym Trybunale Skarbowym, tedy w nowo utworzyć się mającym Sądzie = Obieralność Osób do niego, wierny prawidłom wolnego Rządu, Seymiku oddać chciałem = Powierzyłem tych myśli Przewacnym Kollegom = Odrzucono obieralność na Seymikach, i do Prowincyi Seymuiący ją zwrócono = Przyjęto Sąd Ziemiański za Sąd pierwfzey Instancy = Uznano iego potrzebę = Rozgatkowano Sprawy te, które w Sądach pierwfzey Instancyi, od tych, iakie Sądowi Skarbowemu, a iakie Kommissyi Skarbowey zostawione bydz miały; = Dogodnie i czynnemu Kommissyi Skarbowey nad Officyantami swemi Zwierzchnictwa = Dogodnie i Cudzoziemcom na mocy Traktatów Sąd dla nich przeznaczających = Dogodnie i wygodzie Obywatelskiey, iednomyślność za temi bydz się zdawała myślami. Przepisano ie nawet poprawnie = Stalo się, zem w zrzecz przeciwny tym Uwagom, czytany tu slyszal Projekt = A znaiąc go nieodpowiadającym Wafzemu oczekiwaniu, chcącemu dla wfzylkich zbliżyć, i ulatwić fprawiedliwość = Winienem był wnieść w te fzczeguły, abym się nie zdawał do niego przyczyniać = Abym się we wfzelkim zdarzeniu Wam i innym Prowincyi nafzey Obywatelom usprawiedliwił = Zdaiąc ten wierny zdania mego Projekt: a w tedy iuż, wfzylkie te uwagi przed wyższym Wafzym światłem złożyć, i poniżyć, a skutku Ustaw Wafzych czekać spokojnie = Słodkim iest dla mnie Prawem.

*w Drukarni gtey na Krakowskim Przedmieściu przeciw Kościoła
łanien Bernardynek w Kamienicy Nro 454.*

XVIII. 2. 335.

XVIII-2.395